

نقش طراحی شهری در ساماندهی فضاهای باز و پویا

غلامرضا لطیفی

دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

فاطمه منجری

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه	: لطیفی، غلامرضا، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: نقش طراحی شهری در ساماندهی فضاهای باز و پویا/ غلامرضا لطیفی، فاطمه منجزی.
مشخصات نشر	: تهران: آثار فکر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۹۵-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: فضاهای عمومی
موضوع	: Public spaces
موضوع	: شهرسازی -- طرح و برنامه‌ریزی
موضوع	: City planning -- Design
موضوع	: زیباسازی شهری
موضوع	: Urban beautification
شناسه افزوده	: منجزی، فاطمه
رده بندی کنگره	: NA۵۳۶۹۰۵۳ ۱۳۹۶۹۰۵۳جل ۴/ع
رده بندی دیویی	: ۴/۷۱۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۲۵۹۲۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ دورنگار: ۶۶۴۸۰۸۸۲

نقش طراحی شهری در ساماندهی فضاهای باز و پویا

تالیف: غلامرضا لطیفی - فاطمه منجزی

ناشر: انتشارات آثار فکر

چاپ اول ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۹۵-۶

قیمت ۲۱۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۳

بخش اول: مباحث نظری ۱۵

فصل اول: تعاریف و مفاهیم ۱۷

مقدمه ۱۷

۱ - ۱ - شهر ۱۸

۲ - ۱ - شهر پایدار ۲۶

نظریه‌ی شهر پایدار ۲۶

۱ - ۲ - ۱ اصول چهارده‌گانه‌ی شهر پایدار ۳۰

۳ - ۱ - شهر سالم ۳۲

۱ - ۳ - ۱ اهداف، سیاست‌ها و اصول پروژه شهر سالم ۳۴

۲ - ۳ - ۱ مهم‌ترین شاخص‌های شهر سالم ۳۶

۴ - ۱ - شهر خلاق ۳۸

۱ - ۴ - ۱ سیاست‌های شهری برآمده از ایده شهر خلاق در بازآفرینی فرهنگ مبنای

شهری ۴۱

۱ - ۴ - ۱ - ۱ سیاست شهر - جشنواره ۴۱

۱ - ۴ - ۱ - ۲ سیاست شهر - فرهنگ ۴۳

۱ - ۴ - ۱ - ۳ سیاست شهر - معماری ۴۳

۱ - ۴ - ۱ - ۴ سیاست محله - فرهنگ ۴۴

۵ - ۱ - شهرسرزنده ۴۷

۱ - ۵ - ۱ ویژگی‌های شهر سرزنده ۴۷

۱ - ۵ - ۲ شهر سرزنده و پویا از نگاه صاحب نظران ۴۸

فصل دوم: تعاریف مفهوم فضا ۵۱

مقدمه ۵۱

- ۵۲ - ۲ مفهوم فضا در علوم مختلف ۵۲
- ۵۲ - ۲ ویژگی‌های علم فضا ۵۲
- ۵۳ - ۲ انواع فضاها ۵۳
- ۵۳ - ۲ دیدگاه‌های مختلف درباره فضا ۵۳
- ۵۴ - ۲ - ۴ دیدگاه موضع ربطی یا نسبی از فضا ۵۴
- ۵۵ - ۲ - ۴ موضع معرفت شناختی از فضا ۵۵
- ۵۵ - ۲ زیرساخت‌های اساسی فضا ۵۵
- ۵۷ - ۲ تعاریف و مفهوم فضا ۵۷
- ۵۷ - ۲ مفهوم فضای شهری ۵۷
- ۵۹ - ۲ ابعاد فضای اجتماعی ۵۹
- ۶۰ - ۲ انواع فضاهای حاصل از فضاهای اجتماعی ۶۰
- ۶۰ - ۲ انواع فضاهای حرکتی ۶۰
- ۶۱ - ۲ فضای عمومی شهری ۶۱
- ۶۱ - ۲ فضای باز شهری ۶۱
- ۶۴ - ۲ اثرات ساختمانها بر فضاهای شهری ۶۴
- ۶۵ - ۲ رویکردهای محیطی معاصر به فضاهای باز شهری ۶۵
- ۶۵ - ۲ - ۱۴ رویکرد اقلیمی - محیطی ۶۵
- ۶۵ - ۲ - ۱۴ رویکرد بهداشتی - سلامتی ۶۵
- ۶۶ - ۲ - ۱۴ رویکرد حفاظتی - زیست محیطی ۶۶
- ۶۷ - ۲ - ۱۴ رویکرد برنامه‌ریزی - مدیریتی ۶۷
- ۶۷ - ۲ تحلیل گونه شناختی (هال) از فضاهای شهری ۶۷
- ۶۸ - ۲ فضای شهری و سرزندگی ۶۸
- ۶۹ - ۲ عوامل موثر بر سرزندگی و پویایی در فضاهای عمومی و باز ۶۹
- ۶۹ - ۲ - ۱۷ - ۱ عوامل کالبدی ۶۹
- ۶۹ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۱ طراحی مناسب فضا ۶۹
- ۷۰ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۲ سن و شرایط ساختمان ۷۰
- ۷۰ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۳ عرض پیاده رو ۷۰
- ۷۱ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۴ کف سازی پیاده رو ۷۱
- ۷۱ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۵ نور و روشنایی ۷۱
- ۷۱ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۶ رنگ ۷۱
- ۷۲ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۷ تجهیزات و مبلمان ۷۲
- ۷۲ - ۲ - ۱۷ - ۱ - ۸ بلوک بندی ۷۲

- ۷۲..... ۲ - ۱۷ - ۱ - ۹ کاربری‌ها
- ۷۳..... ۲ - ۱۷ - ۱ - ۱۰ عوامل زیست محیطی
- ۷۳..... ۲ - ۱۷ - ۱ - ۱۱ امنیت در فضا

فصل سوم: طراحی شهری ۷۵

- ۷۵..... مقدمه
- ۷۵..... ۳ - ۱ - طراحی شهری
- ۷۷..... ۳ - ۲ آموزش طراحی شهری
- ۷۹..... ۳ - ۳ تعامل "طراحی گرافیک" و "طراحی شهری"
- ۸۱..... ۳ - ۴ روش شناسی طراحی شهری
- ۸۲..... ۳ - ۵ ارزش طراحی شهری
- ۸۴..... ۳ - ۶ ضرورت‌های موجود طراحی شهری در ایران
- ۸۵..... ۳ - ۷ ابزار هدایت و کنترل و طراحی شهری
- ۸۵..... ۳ - ۸ انواع ابزار کنترل و هدایت در طراحی شهری
- ۸۶..... ۳ - ۸ - ۱ چارچوب‌های طراحی شهری
- ۸۷..... ۳ - ۸ - ۲ دستورالعمل‌های طراحی شهری
- ۸۷..... ۳ - ۸ - ۳ ضوابط‌های طراحی شهری
- ۸۸..... ۳ - ۸ - ۴ راهنماهای طراحی شهری
- ۹۰..... ۳ - ۹ عناصر اصلی در طراحی شهری
- ۹۳..... ۳ - ۱۰ معیارهای طراحی نشانه شهری
- ۹۵..... ۳ - ۱۱ مبلمان شهری
- ۹۵..... ۳ - ۱۲ حجم‌های شهری و طراحی گرافیک شهری
- ۹۵..... ۳ - ۱۲ - ۱ "حجم‌های یادمانی"
- ۹۶..... ۳ - ۱۲ - ۲ "حجم‌های ویژه فضاهای عمومی"
- ۹۹..... ۳ - ۱۳ کیفیت‌های لازم طراحی فضاهای شهری
- ۱۰۱..... ۳ - ۱۴ نظریات چند نظریه‌پرداز و سازمان‌های فعال در عرصه طراحی شهری
- ۱۰۲..... ۳ - ۱۵ مدل‌های صاحب نظران در طراحی شهری
- ۱۰۳..... ۳ - ۱۵ - ۱ مدل لنگ
- ۱۰۳..... ۳ - ۱۵ - ۲ مدل کانتر
- ۱۰۴..... ۳ - ۱۵ - ۳ مدل اپلیارد
- ۱۰۵..... ۳ - ۱۵ - ۴ مدل کرمونا

بخش دوم: مباحث کاربردی ۱۰۹

فصل چهارم: ضوابط و معیارهای طراحی شهری در فضاهای باز	۱۱۱
مقدمه	۱۱۱
۴ - ۱ - اهمیت ملاحظات محیطی در طراحی فضاهای باز و پویا	۱۱۲
۴ - ۲ - اهمیت رعایت اصول طراحی	۱۱۳
۴ - ۳ - اهمیت ملاحظات طراحی	۱۱۳
۴ - ۴ - تجهیزات خیابانی هماهنگ	۱۱۴
۴ - ۴ - ۱ - سنگ فرش (کف پوش)	۱۱۴
۴ - ۴ - ۲ - جدول ها	۱۱۵
۴ - ۴ - ۳ - جوی ها	۱۱۵
۴ - ۴ - ۴ - پله	۱۱۶
۴ - ۴ - ۵ - درختان	۱۱۶
۴ - ۴ - ۶ - محلهای نشستن	۱۱۷
۴ - ۴ - ۷ - گلدانها	۱۱۷
۴ - ۴ - ۸ - ظرفهای زباله	۱۱۸
۴ - ۴ - ۹ - تیرکها	۱۱۸
۴ - ۴ - ۱۰ - دست انداز	۱۱۸
۴ - ۴ - ۱۱ - دیوارها	۱۱۹
۴ - ۴ - ۱۲ - دروازه ها	۱۱۹
۴ - ۴ - ۱۳ - روشنایی	۱۱۹
۴ - ۴ - ۱۴ - سر پناه	۱۲۰
۴ - ۴ - ۱۵ - آب نماها	۱۲۰
۴ - ۴ - ۱۶ - آبخوری ها	۱۲۰
۴ - ۴ - ۱۷ - علایم	۱۲۱
۴ - ۴ - ۱۸ - تابلوها	۱۲۱
۴ - ۵ - فضاهای شهری برای معلولان	۱۲۲
۴ - ۵ - ۱ - پیاده رو	۱۲۳
۴ - ۵ - ۱ - ۱ - ضوابط و معیارها پیاده رو از سواره رو	۱۲۳

۱۲۳ ۴ - ۵ - ۲ ضوابط و معیارهای محل عبور عابر پیاده

۱۲۴ ۴ - ۵ - ۳ ضوابط و معیارهای توقفگاه

۱۲۵ فصل پنجم: طراحی بوم شناسی

۱۲۵ مقدمه

۱۲۶ ۶ - ۱ مبانی و مفاهیم بوم گرایی

۱۲۷ ۶ - ۲ جایگاه رویکرد بوم گرایی در توسعه شهری پایدار

۱۲۸ ۶ - ۳ بوم محوری

۱۲۸ ۶ - ۴ انسان محوری

۱۲۸ ۶ - ۵ لزوم توجه به رویکرد بوم شناسانه در فضاهای شهری در توسعه‌های جدید شهر

۱۲۹ ۶ - ۶ فضاهای شهری با تأکید بر خیابان و طراحی آن در توسعه‌های جدید شهری

۱۳۲ ۶ - ۷ طراحی بوم گرایانه فضای شهری، گامی در جهت توسعه شهری پایدار

۱۳۶ ۶ - ۸ معیارهای کالبدی فضای شهری بوم گرا: (ملاحظات زیست محیطی و اجتماعی)

۱۳۶ ۶ - ۸ - ۱ دسترسی (یا نفوذپذیری)

۱۳۶ ۶ - ۸ - ۲ سلسله مراتب فضایی

۱۳۶ ۶ - ۸ - ۳ وحدت در کل

۱۳۶ ۶ - ۸ - ۴ تعادل در خیابانهای شهری

۱۳۷ ۶ - ۸ - ۵ هماهنگی در خیابان به عنوان یک کل

۱۳۷ ۶ - ۸ - ۶ همگرایی خیابانها در مقیاس کلان

۱۳۷ ۶ - ۸ - ۷ مقیاس انسانی

۱۳۷ ۶ - ۸ - ۸ همگرایی با عوامل طبیعی و اقلیمی

۱۳۷ ۶ - ۸ - ۹ تنوع

۱۳۸ ۶ - ۸ - ۱۰ محصوریت

۱۳۸ ۶ - ۸ - ۱۱ تناسب بصری

۱۳۸ ۶ - ۹ - ۱ معیارهای عملکردی فضای شهری بوم گرا (ملاحظات اجتماعی و زیست محیطی) ...

۱۳۸ ۶ - ۹ - ۱ تنوع کاربریها

۱۳۹ ۶ - ۹ - ۲ انعطاف پذیری

۱۳۹ ۶ - ۹ - ۳ کارآیی پایدار

۱۳۹ ۶ - ۹ - ۴ انسان محوری در عملکرد خیابان

۱۳۹ ۶ - ۹ - ۵ عدالت اجتماعی

۶ - ۹ - ۶ آسایش محیطی ۱۴۰

فصل ششم: نقش برنامه‌ریزی و سیاست‌های شهری در طرح‌های توسعه شهری

مقدمه	۱۴۱
۷ - ۱ مدیریت شهری	۱۴۱
۷ - ۲ ابعاد تحلیل ساختار مدیریت شهری	۱۴۳
۷ - ۲ - ۱ اهداف مدیریت شهری	۱۴۵
۷ - ۲ - ۲ وظایف مدیریت شهری	۱۴۶
۷ - ۳ برنامه‌ریزی استراتژیک	۱۴۶
۷ - ۴ حقوق شهری	۱۴۷
۷ - ۵ نظام‌های شهرسازی	۱۴۹
۷ - ۶ نظام برنامه‌ریزی شهری	۱۵۰
۷ - ۶ - ۱ نظام جامع	۱۵۰
۷ - ۶ - ۲ نظام راهبردی	۱۵۱
۷ - ۷ نظام طراحی شهری	۱۵۲
۷ - ۸ نقش شهرداری در تحقق طرح‌های توسعه شهری	۱۵۹
۷ - ۹ درآمدهای شهرداری‌ها (پایدار، غیر پایدار)	۱۶۱
۷ - ۹ - ۱ درآمدهای پایدار	۱۶۲
۷ - ۹ - ۲ درآمدهای ناپایدار	۱۶۳
۷ - ۱۰ نقش کاربری اراضی در رضایت شهروندان	۱۶۴
۷ - ۱۱ سیاست فروش تراکم	۱۶۶
۷ - ۱۲ پیامدهای فروش تراکم	۱۶۹
۷ - ۱۳ نقش شورای عالی شهرسازی و معماری در تراکم فروشی شهرداری‌ها	۱۷۱
۷ - ۱۴ ساختار فضایی شهر	۱۷۱
۷ - ۱۵ ساختار فضایی شهر و فرایندهای توسعه اجتماعی و اقتصادی	۱۷۲
۷ - ۱۶ نظریه چیدمان فضا	۱۷۳
۷ - ۱۷ همپیوندی	۱۷۴
۷ - ۱۸ اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری	۱۷۴
۷ - ۱۹ بلند مرتبه‌سازی	۱۷۵
۷ - ۲۰ رشد هوشمند شهری	۱۷۷
۷ - ۲۱ شهر فشرده	۱۷۸

- ۱۷۹ نقش دولت در طرح‌های توسعه شهری
- ۱۸۰ چالش‌های مدیریت محلی در تحقق برنامه‌های طراحی شهری
- ۱۸۳ جهانی شدن و رقابت شهرها
- ۱۸۴ از حکومت شهری به حکمروایی شهری
- ۱۸۷ حکمروایی شهری و مدیریت فضای شهری
- ۱۸۸ مدل‌های مدیریت فضای شهری
- ۱۸۸ ۱ - مدل دولت محور
- ۱۸۸ ۲ - مدل بازار محور
- ۱۸۹ ۳ - مدل مردم محور
- ۱۹۰ شراکت‌های عمومی، خصوصی در فضاهای شهری
- ۱۹۲ جذب سرمایه و مدیریت فضای شهری
- ۱۹۳ برنامه‌ریزی فضایی - کالبدی، طراحی شهری

فصل هفتم: بررسی طراحی فضاهای باز خیابان طالقانی و ولی عصر شهر

- ۱۹۵ شوشتر
- ۱۹۵ مقدمه
- ۱۹۵ ۱ - معرفی استان خوزستان
- ۱۹۶ ۲ - شناخت کلی شهر شوشتر
- ۱۹۸ ۳ - معرفی محدوده مورد مطالعه
- ۱۹۸ ۱ - ۳ - خیابان طالقانی
- ۱۹۹ ۲ - ۳ - ۵ عناصر مهم خیابان طالقانی
- ۱۹۹ ۳ - ۳ - ۵ خیابان ولی عصر
- ۲۰۰ ۴ - ۳ - ۵ عناصر مهم خیابان ولی عصر
- ۲۰۱ ۴ - ۵ سلسله مراتب راه‌های خیابان طالقانی و خیابان ولی عصر
- ۲۰۲ ۵ - ۵ مقطع عرضی خیابان طالقانی و ولی عصر
- ۲۰۳ ۶ - ۵ کف پوش پیاده راه خیابان طالقانی و ولی عصر
- ۲۰۴ ۷ - ۵ سطح بندی مبنای ارزیابی کیفیت محیط شهری
- ۲۰۶ ۸ - ۵ معیارهای طراحی فضاهای باز و پویادر جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی
- ۲۰۷ ۹ - ۵ تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از پرسشنامه
- ۲۱۰ ۱۰ - ۵ عملکرد خیابان طالقانی و ولی عصر
- ۲۱۵ ۱۱ - ۵ ویژگی‌های مجتمع‌های مسکونی در خیابان طالقانی

۲۲۶.....	۵ - ۱۲ نتیجه‌گیری از مباحث خیابان طالقانی و ولی عصر
۲۲۸.....	۵ - ۱۳ راهکارهای پیشنهادی
۲۳۱.....	منابع

پیشگفتار

با گسترش روند شهرنشینی و تمرکز جمعیت در شهرها (به ویژه پس از انقلاب صنعتی) مسائل جدیدی در روند توسعه شهری مطرح گردید. در اواخر قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم به دلیل شتاب بیش از اندازه تمایل به سکونت در شهرها، توجه اصلی دست اندرکاران امور شهری به مسائل کالبدی و کمی و تامین مسکن حداقل و خدمات اولیه مورد نیاز برای شهروندان معطوف گردیده بود اما به خصوص از اواخر دهه ۱۹۶۰ و با مطرح شدن انتقادات گسترده به مشکلات فراوان به وجود آمده درزیستگاه‌های شهری، مباحث کیفی و رویکردهای اجتماعی فرهنگی بیش از پیش مورد تاکید قرار گرفته و الزامات جدیدی را به وجود آورد براساس همین نگرش، دانش حرفه «طراحی شهری» در این دوران رسمیت یافت.

طراحی شهری به عنوان فرایند مسئله گشایی و ایجاد زیباسازی شهری برای شهروندان یکی از مباحث بسیار مهم در برنامه‌ریزی هر نظام شهری می‌باشد که باید بدان توجه اساسی مبذول شود، از آنجا که سلامت و شادابی و سرزندگی انسانها با عنصر زیبایی ارتباط مستقیمی دارد، طراحی شهری با ایجاد نظم میان دو عنصر توده و فضا این مهم را برای ساکنان هر محیط انسانی بوجود می‌آورد. بهسازی و ساماندهی شهری، نیاز به رویکردی جامع در ارتباط با برنامه‌ریزی، طراحی شهری و مدیریت دارد، نقش طراحی از این جهت مهم است که می‌تواند زمینه زندگی متعادل تر و خود کف‌تر را از نظر منابع و بستر سرزنده تری را از نظر روح مکان ایجاد نماید. با استفاده از طراحی می‌توان فعالیت‌ها را تحت تاثیر قرار داده و فضای شهری را به گونه‌ای شکل که ضمن ایجاد زمینه بروز الگوهای رفتاری مناسب، مانع از انجام رفتارهای نامطلوب از سوی شهروندان باشند. این کتاب از ۲ بخش اصلی، بخش اول مباحث نظری و بخش دوم مباحث کاربردی در ۷ فصل؛ حاوی مطالب آموزشی و پژوهشی تشکیل شده است:

بخش اول کتاب مربوط به مباحث نظری است شامل سه فصل؛

فصل اول: شامل مطالب مربوط به تعاریف، مفاهیم شهر و شهر پایدار، فصل دوم فضاهای شهری و انواع آن، فصل سوم: طراحی شهری.

بخش دوم مربوط به مباحث کاربردی است شامل چهار فصل. فصل چهارم: بررسی ضوابط و معیارها در طراحی شهری. فصل پنجم: بررسی طراحی شهری در دو خیابان ولی عصر و طالقانی شهر شوشتر. فصل ششم: طراحی بوم شناسی، فصل هفتم: نقش برنامه ریزی و سیاست های شهری در طرح های توسعه شهری.

کاربرد این کتاب برای رشته های طراحی شهری، توسعه پایدار شهری، شهرسازی، برنامه ریزی شهری و نیز دیگر رشته های مرتبط با مطالعات شهری است.